

Юрій ОСІНЧУК

кандидат філологічних наук

старший науковий співробітник відділу української мови

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4045-1044>

e-mail: osinchuk@gmail.com

Ольга КРОВИЦЬКА

кандидат філологічних наук

старший науковий співробітник відділу української мови

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6707-5539>

e-mail: sadovyi7@gmail.com

З ІСТОРІЇ НАЙМЕНУВАНЬ УРОЧИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVI–XVIII СТОЛІТЬ

Зазначено, що ономастика – це важливий розділ лінгвістики, який у різних наукових ділянках вивчає власні імена. Зауважено, що, класифікуючи оніми, натрапляємо і на топоніми, зокрема назви географічних об'єктів різних властивостей та конфігурації, серед них – найменування урочищ, що виникають завдяки появі конкретної ситуації, події тощо. Констатовано, що в них закарбовується історико-географічна пам'ять кількох поколінь.

Найкращим джерелом для вивчення мікротопонімів (назв урочищ) визначено давні писемні пам'ятки, серед яких переважають ділові документи, пов'язані з адміністративно-правовими відносинами та судочинством XVI–XVIII ст., що входять до джерел двох картотек історичних словників, зокрема Історичного словника українського языка (за ред. Є. Тимченка) та Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.

На зібраному фактичному матеріалі простежено функціонування слова «урочище» як апелятива, а також у складі словосполучень, які, власне, задокументовують це поняття в конкретно історичній ситуації. Щодо структури, то виявлено одно- та двочленні найменування, за семантикою – відапелятивні, відонімні, відонімно-апелятивні. Особливу увагу звернено на оніми відапелятивного походження, які засвідчено в реєстрі історичних словників або ж в ілюстративному матеріалі у словникових статтях багатозначних слів. Простежено, що афіксальний спосіб словотворення домінує при утворенні досліджуваних назв, а продуктивними словотвірними моделями в аналізованому матеріалі є назви, утворені за такою моделлю: «твірна основа іменникового походження + суфікси *-окъ*, *-никъ*». З'ясовано, що деяку кількість найменувань урочищ утворено внаслідок субстантивації прикметників, окремі з них відображають особливості рельєфу конкретної території. Спостережено, що за частотою вживання переважають присвійні прикметники. В ілюстративному матеріалі українських історичних

словників відображено особливості творення назв урочищ у тогочасній мовній картині українського світу.

Ключові слова: апелятив, історичний словник, мікротопонім, онім, урочище.

Укладання українських історичних словників потребує постійних консультацій спеціалістів різних наукових галузей. Упродовж багатьох років із відділом української мови співпрацював видатний український лінгвіст, дослідник пам'яток української мови, член-кореспондент Національної академії наук (НАН) України, доктор філологічних наук, професор Василь Німчук. Його наукова спадщина нерозривно пов'язана не лише із вивченням і публікаціями писемних українських пам'яток, на основі яких він ґрунтовно вивчав та аналізував лексичну систему на різних хронологічних рівнях, а й з дослідженням окремих мовознавчих дисциплін, серед яких ономастика.

У наукових працях професор неодноразово звертався до ономастичних проблем на діалектних матеріалах, зокрема закарпатських говорів, наприклад: «Про необхідність вивчення топоніміки у зв'язку з народними говорами» (Німчук, 1962); «Українські прізвища з суфіксами -(')ук, -чук та етимологічно споріднені утворення» (Німчук, 1964); «Українська ономастична термінологія» (Німчук, 1966); «Із історичної топонімії Закарпаття» (Німчук, 1976) тощо.

Багатий лексичний матеріал репрезентують пам'ятки різних стилів і жанрів, які входять до канону джерел Словника української мови XVI – першої половини XVII ст., над укладанням якого працюють науковці відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України від 1975 р., та картотеки Історичного словника українського языка за ред. Євгена Тимченка, залучено також окремі пам'ятки із видання «Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.» (ДДГ). Зауважмо, що серед джерел цих словників переважають тексти ділового письменства, що ввійшли до окремих опублікованих і рукописних збірок, зокрема: «Акти Житомирського міського уряду» (кінця XVI ст.), «Акти Бориспольського мейського уряду» (1612–1699), «Архив Юго-Западной России»; «Archiwum ksiąg Lubartowiczow Sanguszkow w Sławucie»; «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини» (XVII ст.), документи Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України; «Книга Київського підкоморського суду (1584–1644)», «Сборник матеріалов для історії общины и общественных земель въ Лѣвобережной Украинѣ» (XVIII ст.), «Торгівля на Україні» (XIV – середина XVII ст.) тощо.

Найчастіше назви урочищ виявляємо в ділових пам'ятках, написаних у Житомирі, Борисполі, Володимирі, Черниці, Вінниці, Кременці, Новому Острові, Варшаві, Кракові, Дермані, Уневі, Луцьку, Києві, Брацлаві й ін.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати власні найменування урочищ, їхню структуру та семантичні особливості в українській мові XVI – XVIII ст. Вказати на деякі особливості тогочасних ділових пам'яток.

Назви урочищ як окрема група ономастичних назв, мікротопонімів, дуже тісно пов'язана не лише із природними умовами, розташуванням, а й конкретними атрибутивними рисами, які дуже часто вплітаються у власну назву. Вони є медіаторами між об'єктом природи і людиною. Будь-яка подія, конкретна людина, наслідки її діяльності в певний спосіб знаходить відгомін в ономастиці. І власне тоді ми відчуваємо поклик поколінь, традицію та невмирущість українського народу. Саме власна назва – одна з найдавніших категорій мовознавства, яка вказує на слов'янську єдність мов, що вже на власному ґрунті набувають своєрідного звучання.

За принципами побудови Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.¹ не всі назви урочищ увійшли до його реєстрової частини (тільки найменування відапелятивного походження, «які неодноразово стають єдиним писемним свідченням існування апелятива в досліджуваний період» (Войтів, Кровицька, 2013, с. 41)), на томість їх можна виявити безпосередньо читаючи цитатний матеріал.

Значну кількість назв урочищ містить документ «Попи(с) границь и шкодь межи великого кня(з)ства Лито(в)ского и корѣны Польское» (1546), який розписано з мікрофільму як джерело до історичного словника. Оригінал пам'ятки зберігається в Центральній науковій бібліотеці АН Литви. Крім того, надруковано цю пам'ятку в «Археографическом сборнике документов, относящихся к истории Сѣверозападной Руси, издаваемый при управлении Виленскаго учебного округа», виданої у Вильно, 1867, т. 1, с. 46–126. Для картотеки Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. пам'ятку розписала старший науковий співробітник відділу української мови Марія Чікало в березні 1984 р. – влито 1 136 цитат-карточок.

У серії «Пам'ятки української мови» 1991 р. опубліковано «Книгу Київського підкоморського суду (1584–1644)», яка репрезентує «високорозвинену літературну мову, що мала тривалу традицію функціонування. Лексичні запаси її, зокрема юридична термінологія, яка склалася внаслідок питомої та засвоєної міжнародної – латинської, справді багаті. Широкі можливості для викладу думки давав синтаксис актової мови» (ККПС, с. 36). У цьому виданні засвідчено різні жанри ділового стилю, а саме: грамоти, позви, виписки із книг різних закладів (установ) (ККПС, с. 36). Цей джерельний матеріал можуть використати не тільки історики, археографи, юристи, а й мовознавці, які вивчають давнє діловодство на різних мовних рівнях.

На думку вчених, «привертає увагу той факт, що в XVI ст. як аргументи на користь певної юридичної сторони використовувалися факти з мови, що фіксує видалий акт № 17, де для доказу використано тлумачення апелятивів *селище* й *урочище*: «А што указуєть листы якие(с) про(д)ковъ свои(х) уживаня *селища* Стримяти(ц)кого на(д) Днепрѣмъ, то проти(в)ко собі указує, бовемъ ѡни ѡ(т) Днепру ки(л)ка ми(л) ѡ(т)ступають, чужые кгру(н)ты за(и)муючи, што(ж) и тоє слово селище ро(з)но розумѣти треба, кгда (ж) и в листѣ(х) стары(х)... пѣа Дорогоста(и)ского вспоминає(т) селище и другимъ именемъ вла(с)нымъ и(х) называє(т) урочищами. А урочище не може бы(т) великое, яко и въ має(т)ностяхъ всѣхъ пустыхъ, але в ты(х) краях селищами урочища зовуть которые подобны суть до ѡсады» (ККПС, с. 55).

До збірника актових документів «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини» (XVII ст.) увійшли чотири книги:

I. Актова книга Житомирського гродського уряду 1605 р.

II. Актова книга Житомирського гродського уряду 1609 р.

¹ «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. є хронологічним продовженням двотомного Словника староукраїнської мови XIV–XV ст., укладеного під керівництвом проф. Л. Л. Гумецької і випущеного у світ видавництвом “Наукова думка” у 1977–1978 рр. За обсягом і характером залучених писемних пам'яток, за кількістю реєстрових слів цей словник значно відрізняється від попереднього. Відмінність виявляється також у принципах створення обох словників та їх картотек. Якщо попередній побудовано за принципом “тезауруса” (у нього увійшли всі слова – загальні й власні, помилкові й перекручені всіх пам'яток XIV–XV ст., що лягли в його основу), то наступний є словником вибраного кола писемних пам'яток, які далеко не повно фіксують лексичний склад української мови давнього періоду» (детальніше див.: СУМ^{16–17} ПЗ, с. 3).

III. Актова книга Житомирського гродського уряду 1649–1650 рр.

IV. Підкоморська книга Київського воеводства 1643 р.

Відзначимо, що «писарі використовували вирази та термінологію, характерні для канцелярського стилю та тодішнього діловодства. Однак крізь ці канцелярські штампи у тканину стандартної офіційно-ділової констатації фактів просочувалися живомовні елементи. Так, розмовна лексика фіксується в описах та реєстраціях майна, передаваного у спадщину чи пограбованого злодіями, в розповідях свідків про певні події. Саме завдяки цьому видавані документи мають велику цінність для дослідження історії української мови» (ДМВН, с. 12).

Неабияке значення для дослідження ономастики мають документи староукраїнського періоду, пов'язані зі судочинством, які репрезентують багатий онімний матеріал, зокрема антропоніми, ойконіми, топоніми, мікротопоніми, гідроніми тощо.

Серед писемних джерел XVIII ст. варто відзначити ділові документи Гетьманщини, зокрема універсали, накази, привілеї, листи, договори, угоди, статті, інструкції, які побачили світ у серії «Пам'ятки політично-правової культури України» (1993) (ДДГ, с. 6).

Іншу методику подачі власних назв засвідчено в картотеці Історичного словника українського языка за ред. Є. Тимченка². Тут власні назви зафіксовані лише в цитатному матеріалі текстів ділового стилю.

Назва *урочище* – похідне утворення від дієслова *ректи* (*урікати*, *урочити*); первісно «місцевість із власною назвою» (ЕСУМ VI, с. 45). У різних наукових галузях термін *урочище* трактують по-різному, зокрема «географи називають урочищем таксономічну одиницю нижчого порядку, що характеризується єдністю ландшафту. Мовознавці застосовують цей термін для означення незаселених об'єктів, зазвичай у сільській місцевості, найменування яких прийнято називати мікротопонімами; археологи – для просторової конкретизації знахідок, знову ж таки у сільській місцевості, де немає інших орієнтирів» (Смерека, 2017, с. 11).

На думку Богдана Смереки, урочище – це «чітко окреслений простір, що перебував у тісному зв'язку з тогочасними мешканцями сіл та (меншою мірою) міст – через повсякденну діяльність останніх (як господарського об'єкта, природного бар'єра між земельними угіддями) та/або через колективну пам'ять громади завдяки усним переказам про місцевість, що в цій пам'яті відкладалися» (Смерека, 2017, с. 14).

Часто в ділових пам'ятках лексема *урочище* (*врочище*) виступає апелятивом. Це стосується передовсім документів, пов'язаних із ґрунтовим судочинством у конкретний історичний період³, наприклад: А такъ мы весполокъ зъ его сѣдѣми згодили (сѣ), и в речъ ѡстѣпили: напервей земное дело и того дѣла вжо было позно и не могло сѣ на томъ врочищѣ докончати, нижли єсмо выслушали листовъ, промежкѣ ихъ ѡписаныхъ

² Лексична картотека Історичного словника українського языка – сукупність лексичних карток із заголовними словами, під якими наведено цитати текстів (речення, словосполучення), що ілюструють уживання їх із відповідним значенням, а в кінці подано скорочення, рік (чи століття), сторінку джерела, звідки взято ілюстрацію, яка нараховує близько 300 тис. цитат-карток: 118 скриньок основного матеріалу (літери А–Я) і 8 скриньок – додаткового. Картотека складається з нестандартних карток різного кольору. Для її створення укладачі використовували різноманітний папір і чорнило (детальніше див.: Осінчук Ю., Осінчук О., 2012, с. 255–257).

³ «Так, як і в інших слов'янських народів, судочинство було спершу одне для усіх справ. Щойно згодом, із розвитком процесуальних норм, почали витворюватися під час вирішування деяких справ окремі відмінності процесу» (Падох, 1994, с. 19).

и тогожь дна повели насъ вбѣ стороне, где имъ кривда, на мѣнитое мѣсто вписаное, врочище подлѣ дороги великое. Ковель, 1537 AS⁴ IV, 111 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); што сѧ дотычѣтъ тыхъ границъ, которые есмо мѣли именъи нашими, ... положить и врочища тымъ границамъ мѣновите в листехъ нашихъ вписано. Львів, 1537 AS IV, 91 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); всѣ города, землѣ, якими колвикъ назвиськами и урочищами назване. XVIII ст. Літ.Вел.⁵ II, 106 (КТ).

У картотеці Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷) фіксуємо декілька фонетичних і графічних варіантів слова *урочище*: *врочище, врочище, урочисче, урочище, врочисче, вѣрочище*. Крім того, наявні також такі словотвірні варіанти: *врочиско, урочиско, врочище, врочищѣско, вѣрочиско* тощо.

У сучасних ономастичних працях учені трактують термін *урочище* і подають класифікації цих назв за різними принципами (детальніше див.: Дидик-Меуш, Слободзяник, 2015; Ординська, 2018; Торчинський, 2008).

На основі зібраного матеріалу найменування урочищ структурно поділяємо на **одно-** (*Баба, Бобрик, Брусь, Дѣдове, Пещаниця, Пириятинь, Садокъ, Яроватая, Яровате*) та **двочленні** (*Баби Крыницы, Белый Рукавъ, Вовча Долина, Голий Камень, Козий Бродъ, Сухая Долина, Тросковыє Мхы, Чорныє Лозы*).

Відзначмо, що інколи до власних багаточленних назв урочищ належить апелятив *урочище*, наприклад: *урочище на има Майкове*. Луцьк, 1558 AS VII, 45 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *врочище на чотырехъ могилахъ*. Вінниця, 1552 ОВЗ (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *врочища вѣрвхвостовъ*. 1546 ОГ 79 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Семантично твірні основи досліджуваних найменувань урочищ можна поділити на такі групи:

1) відапелятивні: *Баба* (штѣ липы вели насъ болотомъ... и приве(ли) до врочища бабы до сосны сѣхое. 1546 ОГ 26); *Бобрик* (урочища, прозываѣмого Бобрикъ. Київ, 1598 ККПС 195); *Бронникъ* (поехалисмы до всады пѣа Шленского, ... до урочища Бронника. Черниця, 1609 ДМВН 149); *Вербокъ* (ѧ(н) ха(р)лѣ(н)зки(и)... 8 вѣрочисча ве(р)бокъ 8 дороги перехре(ст)ное... Самъ вѣвисто и завите сталъ. Новий Острів, 1614 ЛНБ 5, III, 4054, 102); *Волчокъ* (границя князя Александра... положена... //... в(т) волчка урочища до белыхъ береговъ лито(в)ски(х). 1546 ОГ 56–56 зв.); *Качанъ* (в(т) неведома вѣзера до великого багнѣ... до врочища качанъ. 1546 ОГ 51 зв.); *Колодезь* (от того врочища колодезя повели нас дубровою к горѣ Псам (!) аж до врочища Лисихъ Язвин. Галичани, 1553 АрхЮЗР8/VI, 14); *Лава* (панъ петръ семашко... //... вели кѣ врочищамъ лавамъ, в(т) лавъ кѣ дворѣ се(н)кгушьковѣ. 1546 ОГ 43 зв.–44); *Садокъ* (до речки котораѧ иде(т) до свищова... до урочища рокиты. А в(т) рокиты до урочища садо(к). Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 31) (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Брусь* (На врочищу, прозываѣмомъ Брусь,... (Баркулаб) заложил замокъ. 1564 Кул.Мат. I, 49); *Криничка* (Имѣючися въ урочищѣ, прозываѣмомъ Криничка, дубникъ и березничок. 1748 Сб.Мат. Лѣвоб.Укр. 62) (КТ); *Гумнище* (В урочищи про(з)ваниемъ Гу(м)нищы со(б)ственной его гай оцѣнкою въ 20. 1777 ДДГ 324);

2) відонімні: *Карпиловщина* (шля(х) бувъ на Скварову криницю, чере(з) кгрунтъ глибовскі(й), на Звѣрову Крова(т) узболот(т)ѣмъ... в Карпиловщинѣ. 1704 ДДГ 184); *Ладыжене* (Улас Швеѣ... продал ниву свою... на врочищу Ладыжене. Бориспіль,

⁴ Умовні скорочення цитованих джерел із КСУМ¹⁶⁻¹⁷ див.: СУМ¹⁶⁻¹⁷.

⁵ Умовні скорочення джерел із КТ детальніше див.: Тимченко, 1930–1032, с. 9–23.

1637 АБМУ 22 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Перетятин* (Іванъ Усь, глибовецъ, пахавъ поле за Перятинуо, которое хотя(т) косачувцѣ завладѣти. 1704 ДДГ 185); *Пирятинъ* (Даль намъ справу вельможный князь... на урочищу Пиратинѣ. Краків, 1592 АрхЮЗР 7/ІІІ, 297 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

3) відомітно-відапелятивні: *Матияшовий столъ* (Кгрунты тые церковные... у вровичъ Матияшового столпа и Скородныхъ горъ,... роздали и померали. Луцьк, 1637 АрхЮЗР 6/І, 505 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Рудки Бежовскии* (Корчевскии) з... слугами наехавши мощно... на вла(ст)ныи кгру(нт) мои. Миѣ(н)а мого Корчова у вровича Руд(к)и Бежовское. Житомир, 1584 АЖМУ 96 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Скаварова Криниця* (всѣ признаю(т) и готови крестъ святій и слова хрѣтви лобизати, что на якіи урочища име(н)но о(т) Миши болоти... на Бѣли(й) Мохъ, на Скаварову Криницю боромъ суходоло(мъ) у язвину логомъ, у збурину на яр та в Видрово Болото косачувцѣ именую(т) границу. 1704 ДДГ 186); *Теплинский Байракъ* (какъ пришли до Теплинского байраку, не доходя Изюма, напали тамъ на(с) о по(л)днѣ измѣнники запорозци. 1725 ДДГ 180).

В одному з ділових документів Гетьманщини XVIII ст. – в описі майна козака Павла Плакси – натрапляємо на контекст, у якому зафіксовано множинний іменник у метафоричному значенні – *Штани*: В урочищі Штана(х) гай и на два дни поля нероздѣленное в оцѣнки сорокъ рублѣй (1777 ДДГ 324).

Варто зазначити, що серед одночлених назв урочищ переважають суфіксальні деривати. До суфіксальних найменувань (в однині й множині) зараховуємо лексеми з такими суфіксами:

-окъ: *Вербокъ:* а(н) ха(р)лѣ(н)зки(и)... 8 8рочисча ве(р)бокъ 8 дороги перехре(ст)-ноє... Самъ вчєвисто и завите сталь. Новий Острів, 1614 ЛНБ 5, ІІІ, 4054, 102 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Волчокъ:* граница князя Александра... положена... //... ш(т) волчка урочища до белыхъ береговъ лито(в)ски(х). 1546 ОГ 56–56 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Должокъ:* Панъ семень кми-та... меначы быти границѣ... ш(т) лозьки котораа естъ 8 меткова леска... кѣ вровичѣ должкѣ. 1546 ОГ 94 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Садокъ:* до речки котораа иде(т) до свищова... до урочища рокиты. А ш(т) рокиты до урочища садо(к). Луцьк, 1587 ЛНБ 5, ІІ 4046, 31 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

-никъ: *Бронникъ:* поехалисмы до шсады пѣа Шленского,... до урочища Бронника. Черниця, 1609 ДМВН 149 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Мытникъ:* Врадъникъ... з боары... вель... ш(т) могилы го(н)чарыхи к ве(р)хамъ болота вровича Мытника 1546 ОГ 92 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Рудники:* Я, Анѣдрей Михайловичъ Курпскій... даль землянину моему Мосченскому Демиду Остковичу, жонѣ, детемъ и потомкомъ его въ селе Мосчноой волокъ две... и къ тымъ волокамъ застенокъ вровичемъ Рудники и Клисчаную, которому застенку граница идетъ по дороге Оранскую отъ Ораного болота до Кривое реки, другая сторона тому застенку граница идетъ по моркги Мосченские. 1571 Арх.ЮЗР. VII, I, 233 (КТ);

-к-а: *Кобылька:* Павелъ чо(р)ностовъски(и) поведи(л) то естъ вровичѣсько кобылька. 1546 ОГ 16 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Криничка:* Имѣючися въ урочищѣ, прозиваемомъ Криничка, дубникъ и березничок. 1748 Сб.Мат.Лѣвоб.Укр. 62 (КТ);

-инъ: *Глубинъ:* шповедилъ панъ аанъ светицьки(и) границѣ имениа своего... штъ могилы... до урочища глѣбинъ села своего гѣсина. 1546 ОГ 53 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Пирятинъ:* Даль намъ справу вельможный князь... на урочищу Пиратинѣ. Краків, 1592 АрхЮЗР 7/ІІІ, 297 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

-щин-а: *Карпиловицина:* шля(х) бувъ на Скварову криницю, чере(з) кгрунтъ глибовскі(й), на Звѣрову Крова(т) узболот(т)емъ... в Карпиловщинѣ (1704 ДДГ 184);

Комарейщина: В урочищи Комарейщинѣ землѣ пахатной неро(з)дѣленной на два(д)-дцять два дни в оцѣнки (1777 ДДГ 324);

-икъ: *Бобрик*: урочища, прозываемого Бобрикѣ. Київ, 1598 ККПС 195–103 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

-к-и: *Могилки*: чы(р)ские земіане ратеньские... //... ш(т) того врочыща копѣ(р) привели до врочыща моги(л)ки. 1546 ОГ 32–32 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

-ин-а: *Перетятин*: Иванъ Усь, глибовець, пахавъ поле за Перятиною, которое хотя(т) косачувцѣ завладѣти (1704 ДДГ 185);

-иц-я: *Пещаниця*: на ўрочищѣ пещаницы. Ляхів, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 41 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

-иш-е: *Гумнище*: В урочищи про(з)ваниємъ Гу(м)нищы со(б)ственной его гай оцѣнкою въ 20 (1777 ДДГ 324).

Отже, продуктивними словотвірними моделями в аналізованому матеріалі виступають назви, утворені за такою моделлю: «твірна основа іменникового походження + суфікси *-окъ*, *-никъ*».

За конфікальним типом словотворення зафіксовано таку назву: *Подлужье*: на врочищу По(д)лужьи. 1599 ККПС 106 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

У картотеці Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. виявлено складний іменник *Трылесъ*, утворений за моделлю «числівник + іменник»: Земіане повѣтѣ браславського... вели меначы быти границѣ селища своего... изъ селомѣ повѣтѣ ба(р)ского слободьками ш(т) шляхѣ кочма(н)ского... до врочыща трылесѣ. 1546 ОГ 96 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Деяка кількість найменувань урочищ утворена внаслідок субстантивації прикметників, окремі з них відображають особливості рельєфу конкретної території. За частотою вживання переважають **присвійні** прикметники, наприклад: *Гончарове*: подьстарости(и) бересте(и)ски(и) з людьми... вели насѣ штѣ добрицы кѣ врочыщѣ гончаревѣ... 8 кунѣво болото... а штѣ перевоза к го(н)чаровомѣ леску ш(т) леска к острову киеви. 1546 ОГ. 27 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Дѣдове*: Далѣ намѣ справу велебный Никиѣор Турѣ... на врочисту называемом Дѣдовомѣ. Варшава, 1596 ЗНТШ XXV, 3 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Трушевъ*: вы... ре(ч)ку а(л)бо долину кропивную перешедши и далѣ(и) в лесы... аж на ўрочи(с)чѣ трѣшевѣ ш(т) сѣпрѣнова и и(н)дѣ(и) пехотою зобра(в)ши(с). Вінниця, 1634 ЛНБ 5, II 4060, 72 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Майкове*: вѣдник же дей пана Гѣлевича, Степан, перенѣмыш подданого княза Романова, пана мого, Еца з Холопич врочищом на имѣ Майкове, самого збил и змордовал. Луцьк, 1558 AS VII, 45 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷). Окрім того, засвідчуємо функціонування якісних і відносних прикметників. Наприклад, **якісні**: *Мокре*: князи збаражские... вели тою дорогою... до шзерьца малого... до ставѣ до врочыща мокрого. 1546 ОГ 79 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Яроватая*: от Волчѣка аж до врочища Яроватую, Пониклое Криницы, а отъ Криницы аж в реку Мурахов. Брацлав, 1570 АрхЮЗР 8/І, 264 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Яровате*: Земіане повѣтѣ браславського... вели меначы быти границѣ селища своего... изъ селомѣ повѣтѣ ба(р)ского слободьками ш(т) шляхѣ кочма(н)ского... до лесѣ врочыща яроватого. 1546 ОГ 96 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Веселая*: приехалисмо на обѣдѣ, 4 двѣ милѣ отъ Охтирки, кѣ урочищу и потоку, прозываемому Веселая. 1725 Дн.Марк. І, 237 (КТ); **відносні**: *Дубине*: В селѣ Коровинцяхъ ярмо нок единѣ, в урочище Дубинѣ о десятой п'ятниці, а торги бивають в недѣлю (1756 ДДГ 286); *Жолобове*: гаврило... велѣ насѣ... к долине кѣ врочищѣ жолобовѣ. 1546 ОГ 55 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Слупове*: В урочищи Слупови на три косари надѣ(л) оцѣнкою шуст рублѣй (1777 ДДГ 324).

Найчисельнішу групу серед двочленних відапелятивних назв урочищ становлять найменування, утворені за моделлю «прикметник + іменник». За значенням і граматичними властивостями прикметників виділяємо кілька підгруп:

1) «якісний прикметник + іменник»: *Бѣлий рѣкавъ*: Врадъникъ... з боары... вель... *ѡ(т) могили го(н)чарыхи к ве(р)хомъ болота врочыща Мытника...* шть мытника болота к немировце дѣбровце... //... кѣ врочыщѣ Беломѣ рѣкавъ. 1546 ОГ 92–92 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Бѣлый камень*: у урочища Бѣло(г)[о], алия(с) О(ст)рого Каменя. Київ, 1639 ККПС 195 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Бѣли(й) Мохъ*: всѣ признаю(т) и готови крестъ святій и слова хрѣтви лобизати, что на якіи урочища име(н)но о(т) Миши болоти... на Бѣли(й) Мохъ, на Скаварову Криницу боромъ суходоло(мъ) у язвину логомъ, у збурину на яр та в Видрово Болото косачувцѣ имену(т) границу (1704 ДДГ 186); *Кривые Озера*: Теды мене сторона поводова привѣ(д)ши... на урочишко Крывы(х) Ѱзе(р)... просила, абы(м) я юри(з) дикѣцию мою уфунѣдова(л). Ісаїки, 1643 ДМВН 235 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Черные лозы*: Панове инквизиторове та(м) где е(ст) вла(с)ны(и) кгрѣ(нт) Его короле(в)ское м(л) и ме(ст)це богѣ на хвалѣ Его ѡ(т)даное юриздицию фѣ(н)дацию а не на то(м) ме(ст)це ско(л) и Ко(л) лютарало(ст) кгда бы были припо(з)ваны а(л)бо ѡбѣво(с)чены (!) При(з)нали бы то же то(т) кгрѣ(нт) и тые копыци При ѣрочи(с)чѣ чо(р)ныхъ лозъ сѣ(т) межи добрами... жи(ф)леевыми. Кременець, 1637 ЦДІАЛ 765, 1, 24, 2 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Голий камень*: вели... ѡ(т) михновы пасеки... до врочыща голого камня. 1546 ОГ 88 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

2) «відносний прикметник + іменник»: *Видрово болото*: всѣ признаю(т) и готови крестъ святій и слова хрѣтви лобизати, что на якіи урочища име(н)но о(т) Миши болоти... на Бѣли(й) Мохъ, на Скаварову Криницу боромъ суходоло(мъ) у язвину логомъ, у збурину на яр та в Видрово Болото косачувцѣ имену(т) границу (1704 ДДГ 186); *Вовча долина*: Евдоха Щербанѣвна... козака сотнѣ Кобеляцкой... на Вовчой долині друкомъ била (1753 ДДГ 316); *Воробьева Лоза*: Лаврынъ носовьски(и)... врочыщо даль котрого прозываютъ воробьева Лоза. 1546 ОГ 79 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Вороньи Лозы*: сель две на урочищах Воронихъ Лозахъ и Бужинъ... отняли и квалтовне осягнули. Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI, 622 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Княжая гора*: Име(н)я бѣремьского почо(н)ши ѡ(т) врочища кѣжеє горы до перехрестья дороги... запалили... и ѡгнемъ высушили. Луцьк, 1585 ЛНБ 5, II 4043, 118 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Медведева голова*: зємяне ратєньские ѡказѣють свои границы... //... через болото до врочыща медведевы головы. 1546 ОГ 22–33 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Медвежис головы*: [дорога] иде(т)... на вро(чи)щи в ме(д)-вєжи(х) голо(в). Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 19 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

3) «присвійний прикметник + іменник»: *Бабии Крыницы*: былъ есми на справе... Василя Єловича Малинского, которую мель сѣ постановєнья словного сѣ паномъ Павломъ Вышинскимъ, на ниве урочища Бабии Крыницы. Луцьк, 1591 АрхЮЗР 6/1, 215 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Матияшовий столп*: Кгрунты тые церковные... у врочискъ Матияшового столпа и Скородныхъ горъ,... роздали и померали. Луцьк, 1637 АрхЮЗР 6/1, 505 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Другим членом у цих найменуваннях виступають апелятиви, які вказують на природні особливості місцевості, пов'язані з рельєфом, рослинним світом (флоролексеми) та гідрологічними властивостями: *Видрово болото*: всѣ признаю(т) и готови крестъ святій и слова хрѣтви лобизати, что на якіи урочища име(н)но о(т) Миши болоти... на Бѣли(й) Мохъ, на Скаварову Криницу боромъ суходоло(мъ) у язвину логомъ, у збурину на яр та в Видрово Болото косачувцѣ имену(т) границу (1704 ДДГ 186); *Гуменна дуброва*: сторожѣ польнѣю... де(р)жать мешчанє ѡ(д)нѣ ѣ мили шть мєста на врочищи на

чотырехъ могила(х) дрѣгѣю ѿ двѣхъ милахъ на гѣмѣ(н)но(и) дѣбровѣ. 1552 ОВінЗ. 130 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Козий Брод*: а от того озера лугом до леска, который лесокъ и долина впала в речку Котовку, которое место зовется врочищемъ Козий Брод. Київ, 1571 ЗНТШ XI, 16 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Злодейские Лозы*: Злодейские Лозы кня(з) Ива(н) Миха(и)лови(ч) Курѣеви(ч)... на(с) на до(б)рово(л)но(и) дорозе... у врочища у Злоде(и)ски(х) Ло(з)... по(з)бива(л), поморѣдова(л). Володимир, 1566 ТУ 118 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Калиновый Кустъ*: ѡ(д) то(г) мѣ(ст)ца и вѣрочиска Калинового Куста ѣхали ѣ(с)мо дорогою тоєю Белоце(р)ковъскою. Житомир, 1639 ККПС 205 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Круглый борокъ*: панъ Микита... //... вель дѣбровою... напротивѣ врочища крѣглого бо(р)кѣ. 1546 ОГ 69–69 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Лисича Лоза*: ѡт того копца повел до дрѣглого копца, который межѣ Мохнатою Лозою и Тѣлова лѣска, ѡт Тѣлова лѣска до третего копца кѣ врочищѣ, Лисичей Лозы. Шайно, 1538 AS IV, 174 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Лисі язвини*: от того врочища колодезя повели нас дубровою к горѣ Псам (!) аж до врочища Лисихъ Язвин. Галичани, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 14 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Межный Путь*: от тоє гребли посеред ставу уверхъ граница идет до дороги и до врочища Межного Пути. 1561 АрхЮЗР 8/VI, 113 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Осовый Лугъ*: боцаринѣ... показовал ми границѣ на земли положоную. Почонни ѡт врочища ѡсового Луга аж до дороги Великого Гостинца. 1560–1561 ЛЗК 126 зв.; *Скородные горы*: Кгрунты тые церковные... у врочискѣ Матияшоваго столпа и Скородныхъ горѣ,... роздали и померали. Луцьк, 1637 АрхЮЗР 6/I, 505 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Теплинский Байракъ*: какъ пришли до Теплинского байраку, не доходя Изюма, напали тамъ на(с) о по(л)днѣ измѣнники запорозци (1725 ДДГ 180); *Тросковые мхы*: Иванъ ѣцыничѣ... //... поведи(л) ижѣ то ѣсть граница великого князства с повето(м) любо(м)ски(м) с пѣи ѣгровѣ(ц)кими посере(д) того болота починаѣ(т)сѣ ѡ(т) границы князя головнины села его дѣбка, а тымъ березовы(м) бродо(м) до врочища тросковы(х) мховѣ... ѡ(т) тыхъ тросковы(х) мховѣ до болота зеленѣца. 1546 ОГ 15–15 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

В одній із пам'яток, вміщеної у «Діловій документації Гетьманщини XVIII ст.», фіксуємо словосполучення *Звѣрова Кроват*, у якому апелятив *кроват* вжито в переносному значенні 'лігво': шля(х) бувъ на Скварову криницю, чере(з) кгрунтъ глибовскі(й), на Звѣрову Крова(т) (1704 ДДГ 184).

Інколи в ілюстративному матеріалі натрапляємо на конструкції, у яких прикметник виступає в постпозиції (модель «іменник + прикметник»). Апелятиви в цих назвах здебільша вказують на об'єкти, пов'язані з природою: *Камѣнь сѣтичин*: вгорѣ в лѣсѣ на слѣдѣ або на камѣнь сѣтичи(н) врочище(м) названѣ. Унів, 1581 ЛСБ 61 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Кустъ калиновъ*: Пото(м) троху далѣ(и) в дуброву вѣха(в)ши, приве(л) на(с) до врочища куста калинова. Івниця, 1582 ККПС 79 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Луки Щербовые*: а от того врочища Лукъ Щербовыхъ дубровую аж за реку Олшанку. Брацлав, 1570 АрхЮЗР 8/I, 264 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Поляна Турецкая*: сад, стоячий на урочищу, зовемо на полянѣ Турецкой. Дермань, 1638 ВИАС II, 259 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Рудки Бежовскии*: Корчевски(и) з... слугами наѣхавши мощно... на вла(ст)ныи кгру(нт) мои. Миѣ(н)а мого Корчова у врочища Ру(д)ки Бежовское. Житомир, 1584 АЖМУ 96 (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Модель «числівник + іменник» засвідчено у словосполученні *Чотыри могили*: сторожѣ польнѣю... де(р)жать мешчанѣ ѡ(д)нѣ ѿ мили ѡтѣ места на врочищи на чотырехъ могила(х) дрѣгѣю ѿ двѣхъ милахъ на гѣмѣ(н)но(и) дѣбровѣ. 1552 ОВінЗ. 130 зв. (КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Матеріали картотеки Історичного словника українського язика за ред. Є. Тимченка поодинокі репрезентують прийменниково-іменникову конструкцію *на Ставу*: Мелница вешнякъ въ урочище на Ставу. 1729 Укр. Арх. IV, 8 (КТ).

На основі проведеного дослідження групи конкретних ономастичних назв (найменування урочищ) встановлено, що вони найчастіше документують тексти ділового письменства, пов'язані з адміністративно-правовими відносинами та судочинством XVI–XVIII ст.

Структурно найменування урочищ поклаксіфіковано на дві групи: одно- та дво-членні. За семантикою твірні основи найменувань урочищ розподілено на три розряди: відапелятивні, відонімні, відонімно-апелятивні. Особливої уваги заслуговують оніми відапелятивного походження, засвідчені у словникових статтях із багатозначним реєстровим словом. Афіксальний спосіб словотворення домінує при утворенні досліджуваних назв.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

ККПС: Боряк, Г. В., Гирич, Т. Ю., Гісцова, Л. З. (упоряд.). (1991). *Книга Київського підкоморського суду (1584–1644)*. Київ.

Войтів, Г., Кровицька, О. (2013). Критерії добору ілюстративного матеріалу в історичному словнику. *Мовні обрії: збірник пам'яті Левка Полюги*. Львів, 34–48.

СУМ¹⁶⁻¹⁷ПЗ: Гринчишин, Д. (ред.). (1983). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Пробний зошит*. Київ.

Дидик-Меуш, Г., Слободзяник, О. (2015). *Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово – текст – словник*. Львів.

ДДГ: Дубровіна, Л. А. (відп. ред.), Горобець, В. Й. (упоряд.). (1993). *Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: зб. док.* Київ: Наукова думка.

КСУМ¹⁶⁻¹⁷: Картотека Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. (б. р.). *Відділ української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України* (м. Львів).

ЕСУМ: Мельничук, О. (ред.). (1982–2012). *Етимологічний словник української мови: в 7 т., 1–6*. Київ.

ЛЗК: Мойсієнко, В. М., Поліщук, В. В. (упоряд.). (2013). *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.* Луцьк.

Німчук, В. (1962). Про необхідність вивчення топоніміки у зв'язку з народними говорами. *Питання топоніміки та ономастики: матеріали I Республіканської наради з питань топоніміки та ономастики*. Київ: Видавництво АН УРСР, 45–53.

Німчук, В. (1964). Українські прізвища з суфіксами -(')ук, -чук та етимологічно споріднені утворення. *Українська діалектологія й ономастика, 1*. Київ: Наукова думка, 194–210.

Німчук, В. (1966). Українська ономастична термінологія. *Повідомлення Української ономастичної комісії, 1*. Київ: Наукова думка, 24–43.

Німчук, В. (1976). Із історичної топонімії Закарпаття. *Питання сучасної ономастики*. Київ: Наукова думка, 19–28.

ДМВН: Німчук, В. В. та ін. (упоряд.). (1981). *Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів)*. Київ: Наукова думка.

Ординська, І. (2018). Назви урочищ Північної Хмельниччини як складник мікротопонімії краю. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*, 1(29), 46–51. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12859/1/9Ordynska.pdf>

Осінчук, Ю., Осінчук, О. (2012). Українська історична лексикографія: від витоків до словників. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, 21/1. Київ, 254–260.

Падох, Я. (1994). *Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII–XVIII столітті*. Львів.

Смерека, Б. В. (2017). Поняття «урочище» в актових і фіскальних документах руського воєводства XV–XVIII ст. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*, 194, 11–16.

СУМ^{16–17}: *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел*. (1994). Львів.

Тимченко, Є. (ред.). (1930–1932). *Історичний словник українського язика*, 1/1–2. Харків; Київ, 9–23.

КТ: Тимченко, Є. (ред.). (б. р.) Картотека Історичного словника українського язика. *Відділ української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України* (м. Львів).

Торчинський, М. М. (2008). *Структура онімного простору української мови: монографія*. Хмельницький: Авіст.

REFERENCES

Boriak, H. V., Hyrych, T. Yu., & Histsova, L. Z. (Comps.). (1991). *Knyha Kyivskoho pidkomorskoho sudu (1584–1644)*. Kyiv (in Ukrainian).

Voitiv, H., Krovyt'ska, O. (2013). Kryterii doboru iliustratyvnoho materialu v istorychnomu slovnyku. *Movni obrii: zbirnyk pamiati Levka Poliuhy*. Lviv, 34–48 (in Ukrainian).

Hrynchysyn, D. (Ed.). (1983). *Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. Probnii zoshyt*. Kyiv (in Ukrainian).

Dydyk-Meush, H., Slobodzianyk, O. (2015). *Ukrainski kraievydy XVI–XVIII st. Slovo – tekst – slovnyk*. Lviv (in Ukrainian).

Dubrovina, L. A. (Ed.), Horobets, V. Y. (Comp.). (1993). *Dilova dokumentatsiia Hetmanshchyny KhVIII st.: zb. dok.* Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Kartoteka Slovyka ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. (n. d.). *Viddil ukrainskoi movy Instytutu ukrainoznavstva im. I. Krypiakivycha NAN Ukrainy* (m. Lviv) (in Ukrainian).

Melnychuk, O. (Ed.). (1982–2012). *Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t., 1–6*. Kyiv (in Ukrainian).

Moisiienko, V. M., & Polishchuk, V. V. (Comps.). (2013). *Lutska zamkova knyha 1560–1561 rr.* Lutsk (in Ukrainian).

Nimchuk, V. (1962). Pro neobkhdnist vyvchennia toponimiky u zviazku z narodnymy hovoramy. *Pytannia toponimiky ta onomastyky: materialy I Respublikanskoi narady z pytan toponimiky ta onomastyky*. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR, 45–53 (in Ukrainian).

Nimchuk, V. (1964). Ukrainski prizvyshcha z sufiksamy -(u)k, -chuk ta etymolohichno sporidneni utvorennia. *Ukrainska dialektolohiia y onomastyka, I*. Kyiv: Naukova dumka, 194–210 (in Ukrainian).

Nimchuk, V. (1966). Ukrainska onomastychna terminolohiia. *Povidomlennia Ukrainskoi onomastychnoi komisii, I*. Kyiv: Naukova dumka, 24–43 (in Ukrainian).

Nimchuk, V. (1976). *Iz istorychnoi toponimii Zakarpattia. Pytannia suchasnoi onomastyky*. Kyiv: Naukova dumka, 19–28 (in Ukrainian).

Nimchuk, V. V., & in. (Comps.). (1981). *Dilova mova Volyni i Naddniprianshchyny XVII st. (Zbirnyk aktovykh dokumentiv)*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Ordynska, I. (2018). Nazvy urochysheh Pivnichnoi Khmelnychchyny yak skladnyk mikrotoponimii kraiu. *Naukovi zapysky TNPU. Serii: Movoznavstvo*, 1(29), 46–51. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12859/1/9Ordynska.pdf> (in Ukrainian).

Osinchuk, Yu., & Osinchuk, O. (2012). Ukrainska istorychna leksykohrafiia: vid vyotokiv do slovnykiv. *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini*, 21/1. Kyiv, 254–260 (in Ukrainian).

Padokh, Ya. (1994). *Hruntove sudochynstvo na Livoberezhnii Ukraini u druhii polovyni XVII–XVIII stolitti*. Lviv (in Ukrainian).

Smereka, B. V. (2017). Poniattia «urochyshe» v aktovykh i fiksalnykh dokumentakh ruskoho voievodstva XV–XVIII st. *Naukovi zapysky NaUKMA. Istorychni nauky*, 194, 11–16 (in Ukrainian).

Slovyk ukrainskoi movy XVI–pershei polovyny XVII st. Spysok vykorystanykh dzherel. (1994). Lviv (in Ukrainian).

Tymchenko, Ye. (Ed.). (1930–1932). *Istorychnyi slovyk ukrainskoho yazyka*, 1/1–2. Kharkiv; Kyiv, 9–23 (in Ukrainian).

Tymchenko, Ye. (Ed.). (n. d.). Kartoteka Istorychnoho slovyka ukrainskoho yazyka. *Viddil ukrainskoi movy Instytutu ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy* (m. Lviv) (in Ukrainian).

Torchynskyi, M. M. (2008). *Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy: monohrafiia*. Khmelnytskyi: Avist (in Ukrainian).

Yurii OSINCHUK

PhD (Philology)

*Senior Research of the Ukrainian Language Department
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4045-1044>
e-mail: osinchuk@gmail.com*

Olha KROVYTSKA

PhD (Philology)

*Senior Research of the Ukrainian Language Department
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6707-5539>
e-mail: sadovyi7@gmail.com*

FROM THE HISTORY OF TRACT NAMES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 16TH AND 18TH CENTURIES

Onomastics is an important branch of linguistics that studies proper names in various scientific areas. When classifying onyms, we also come across toponyms (onyms of geographical objects of different nature, configuration), among them the names of tracts. They arise due to the appearance of a specific situation, event, etc. the historical and geographical memory of several generations is imprinted on them.

The best source for the study of microtoponyms (names of tracts) are ancient written records, among which business documents related to administrative-legal relations and judicial proceedings of the 16th and 18th centuries prevail, which are included in the sources of two Lexical index cards of historical dictionaries, in particular the «Historical dictionary of the Ukrainian language» edited by E. Tymchenko and «Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th century».

In the article, the functioning of the word «tract» as an appellative, as well as in the composition of word combinations, which actually document this concept in a specific historical situation, is traced on the collected factual material. In relation to the structure, one-membered and two-membered names were found. According to semantics – appellative, homonymous, homonymous-appellative. Special attention is paid to onyms of appellative origin, which are attested in dictionary articles with a polysemous register word. The affixal method of word formation dominates in the formation of the investigated names. Productive word-formation models in the analyzed material are the names of formations according to this model «creative base of noun origin + suffixes -окъ, -нук». It was found that a certain number of names of tracts were formed as a result of substantivization of adjectives, some of them reflect the peculiarities of the relief of a specific territory. According to the frequency of use, possessive adjectives prevail. The illustrated material of the Ukrainian historical dictionaries reflects the peculiarities of the creation of the names of lessons in the contemporary language picture of the Ukrainian world.

Keywords: appellation, historical dictionary, microtoponym, onim, tract.